

---

Cornelia Eisenach

Elszülöttekről feketén-fehéren:  
az idősebb testvérek okosabbak

---

*Ellentétben az eddig gondoltakkal, a születési sorrend nem befolyásolja az ember személyiségét, az intelligenciát és képzettséget viszont igen.*

Harry herceg végül szakított a brit királyi családdal. Oprah Winfrey-nek adott interjújában a királynőt a Netflixre, az udvari protokollt pedig féktelen fecsegésre cserélte le. Harry igazi lázadó testvéréhez, a trónörökshöz képest.

A két testvér viselkedése azt a régi elképzelést igazolja, amely szerint a születési sorrend befolyással van az ember személyiségére. Eszerint az elsőszülöttek lelkiismeretesebbek, uralkodó alkatok, de némiképp szorongók is, míg a későn születettek kíváncsiak, társaságkedvelők és lobbanékonyak. Többedik gyerekként látták meg a napvilágot olyan forradalmi gondolkodók és felfedezők, mint Alexander von Humboldt, Charles Darwin és Voltaire.

Időközben azonban kétségek támadtak a kutatókban a fenti elképzelést illetően. Az elmúlt évek vizsgálódásai nem találtak bizonyítékot arra, hogy a születési sorrend valóban meghatározná, hogy különösképpen szorongók, újitók vagy kockázattürelmesebbek vagyunk-e. Megerősítést nyert viszont most egy másik összefüggés: A születési sorrend befolyással van az intelligenciára és a képzettségre.

Valószínűleg az 1990-es évekből származó, *Born to Rebel* ('A lázadónak született') című népszerű könyvnek köszönhető, hogy a született lázadó mítosza évtizedekig is fennmaradhat. Ebben Frank Sulloway amerikai tudománytörténész csaknem 4000 kutató és

gondolkodó életrajzát elemezte. Megvizsgálta, hogy ezek az emberek miképpen viszonyulnak az újításokhoz – például az evolúció elméletéhez vagy a francia forradalomhoz –, és ezt összefüggésbe hozta a születési rangsorban elfoglalt helyükkel. „A későn születettek általában megelőzik az elsőszülötteket abbéli hajlandóságukban, hogy készek támogatni a radikális újításokat” – írta Sulloway.

Megállapításainak alátámasztása érdekében a történész a családra alkalmazta az ökológiai fülkék evolúcióelméletből származó gondolatát: Amikor egy gyermek megszületik, a családon belül egy *niche*-t, azaz részt foglal el. A sorban a következő gyermeknek ezért különösen kreatívnak és lelkes felfedezőnek kell lennie ahhoz, hogy új részt találjon, amelyekben olyan tulajdonságokat alakíthat ki, amelyek odavonzzák a szülők figyelmét és csökkentik a testvérek közötti versenyt. Például különösen bátrak vagy különösen viccesek lesznek – így alakulnak ki a különböző személyiségek.

A következő években ezt az elméletet többször megvizsgálták és részben megerősítették. Azonban minél nagyobb az adattömeg és minél érzékenyebbek a statisztikai módszerek, annál kevesebb maradt Sulloway hipotéziséből. Egy 2015-ös tanulmány például 20 000 embert vizsgált meg az USA-ban, Nagy-Britanniában és Németországban. A kutatók azáltal hasonlították össze az elsőszülöttek és testvéreik személyiségét, hogy szabványosított tesztek segítségével a „Big Five”-nek nevezett öt nagy személyiségjegyet nézték: az új tapasztalatokra való nyitottságot, a lelkiismeretességet, az extravertióságot, az elfogadhatóságot és a neurotizmust (érzelmi instabilitást).

Eszerint nem igazán befolyásolta ezeket a tulajdonságokat, hogy valaki első vagy utolsó gyermek volt-e egy családban. Egy másik, ugyanebben az

évben végzett tanulmány 377 000 középiskolás diákkal hasonló eredményt hozott az USA-ban. Egy 2019-es németországi tanulmány szerint sem volt ez hatással a kockázatvállaló magatartásra.

### **Bonyolult keveredés**

Tehát mégis téves lenne Sulloway modellje? „Szerintem a családon belüli dinamika leírása, amelyben a testvérek különböző réseket keresnek maguknak, megalapozottnak tekinthető” – mondja Ralph Hertwig a berlini Max Planck Oktatáskutató Intézet munkatársa, aki maga is a születési rangsor hatásait kutatta. „Sulloway ugyanakkor azt feltételezi, hogy ez a dinamika stabilizálódik a személyiségben. A legújabb kutatások azonban nem találnak erre bizonyítékot.”

Lehetséges, hogy a személyiség bizonyos viselkedésmódjai vagy oldalai megmutatkoznak a családi felállásban, mondja Hertwig. Ez azonban nem jelenti azt, hogy más élethelyzetekben is megjelennek, például az együttlakás vagy a tanulmányok során. „A személyiség mindig is a környezet és a viselkedési hajlam közti interaktív kölcsönhatásnak tekinthető – mondja Hertwig. – Ez a kölcsönhatás létrehoz egy bizonyos viselkedést, amelyet személyiségként érzékelünk.” Az a tény, hogy a korábbi tanulmányokban a személyiségre gyakorolt hatások mutathatók ki, valószínűleg felépítésüknek és módszertanuknak köszönhető. Például megnézték az összes másodszülött személyiségét és összehasonlították az összes elsőszülöttével.

Hertwig szerint azonban kulcsfontosságú, hogy mindig egy adott családon belül elemezzük az első- és másodszülöttek közti különbségeket. Ezenkívül a korábbi vizsgálatok adatkészletei sokkal kisebbek voltak, mint manapság. „Kis minták esetén fennáll a véletlenszerű találatok kockázata – vagy hogy a kisebb jelentőségű hatásokat figyelmen kívül hagyják” – mondja Hertwig.

A születési sorrendnek mindazonáltal vannak olyan hatásai, amelyeket a legújabb, nagyszabású tanulmányok is bizonyítanak: ilyenek a testvérek intelligenciájára és iskolai végzettségére gyakorolt hatások. Eszerint az elsőszülötteknek

több képzésben van részük, és az intelligenciahányados csökken az elsőszülöttől a később születettek felé haladva – minden további gyermeknél körülbelül 1,5 IQ-ponttal.

„A sok idősebb testvérrel rendelkező gyermekek intelligencia-hányadosa alacsonyabb” – mondja Laura Botzet, a Göttingeni Egyetem Georg Elias Müller Pszichológiai Intézetének munkatársa. Az úgynevezett összefolyási modell magyarázatot ad erre a meglepő megállapításra. Azt mondja, hogy a család szellemi környezetet alkot. Az elsőszülöttek számára ez a környezet általában érettebb. Ez azt jelenti, hogy nagyobb mértékű intellektuális inger éri őket a szülők részéről, például a nyelv vagy a kognitív fejlődés szempontjából. A később született gyermekeknél ezt a környezetet jelentős mértékben befolyásolják a még gyerekkorú testvérek.

Botzet szerint azonban a születési sorrend hatása eddig elsősorban olyan nyugati országokban készült tanulmányokban nyert bizonyítást, mint Németország, az USA és Skandinávia. Amikor a pszichológus nemrégiben Indonézia helyzetét vizsgálta egy tanulmányban, nem talált bizonyítékot arra, hogy az elsőszülöttek magasabb IQ-val vagy jobb végzettséggel rendelkezzenek. Ellenkezőleg: az elsőszülöttek ott kevesebb ideig jártak iskolába.

„Ez más, nem nyugati országok, például Banglades vagy a Fülöp-szigetek példáiból is ismert a szakirodalomban – magyarázza Laura Botzet. – Lehetséges, hogy az elsőszülötteknek már korán segíteniük kell szüleiknek a munkában. Éppen ezért inkább a később születetteknek jut több oktatás és hosszabb ideig járhatnak iskolába”. Botzet tanulmánya szerint – hasonlóan a fenti, újabb keletű vizsgálatokhoz – ez nincs kihatással a kockázatvállaló magatartásra és a személyiségre.

### **Az összehasonlítás torzít**

Ennek ellenére nem szabadulunk attól az elképzeléstől, hogy a születési sorrend befolyásolja a testvérek személyiségét. Számítalan mű található a témában az online könyvkereskedők weboldalain. És nem ismerünk rengeteg példát a saját környezetünkéből?